

ADABIYOTDA UTOPIYA JANRINING RIVOJLANISHI.

Mansurjonova Gulbaxor Muxammadsobir qizi
FarDU, amaliy ingliz tili kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Insoniyat yaratilgandan boshlab o'zi uchun qulay, yashash sharoitlari yengil bo'lgan muhitni qidiradi. Ushbu xohish-istaklar ro'yobi ko'plab adabiyotshunoslarning asarlarida o'z ijobatini topadi. Bunday asarlarning yaratilishi utopiya janrining paydo bo'lishiga olib keldi. Ushbu maqola bu janrning paydo bo'lishi va xususiyatlarini yoritib beradi.

Kalit so'zlar: Utopiya, antiutopiya, asar, fantastika, syujet.

DEVELOPMENT OF UTOPIA GENRE IN LITERATURE.

Abstract: From the beginning, mankind has been looking for an environment that is comfortable and easy to live in. The fulfillment of these desires finds its answer in the works of many writers. The creation of such works led to the emergence of the genre of utopia. This article covers the emergence and characteristics of this genre.

Key words: Utopia, anti-utopia, work, fiction, plot.

РАЗВИТИЕ ЖАНРА УТОПИИ В ЛИТЕРАТУРЕ.

Аннотация: С самого начала человечество искало среду, в которой было бы комфортно и легко жить. Исполнение этих желаний находит ответ в произведениях многих писателей. Создание подобных произведений привело к возникновению жанра утопии. В данной статье рассказывается о возникновении и особенностях этого жанра.

Ключевые слова: Утопия, антиутопия, произведение, художественная литература, сюжет.

“Utopiya”¹¹ so‘zi ilk bor adabiyotda Platonning “Respublika” risolasida ishlatilgan. Platon bu so'zni «mavjud bo'lmagan joy» degan ma'noda ishlatgan.

¹ Utopiya so‘zining ikki xil tarjima varianti mavjud: 1. yunoncha “u” – yo‘q va “topos” – joy, ya’ni “yo‘q joy”, 2. yunoncha “eu” – eng yaxshi, mukammal va “topos”. -joy, ya'ni "mukammal mamlakat".

Keyinchalik utopik janr adabiyotda ajralib turdi: u tabiatan ilmiy fantastikaga yaqin edi, lekin ayni paytda undan farq qildi, chunki bu yerda muallif aql bovar qilmaydigan ilmiy kashfiyotlar tavsifiga urg'u bermaydi. Utopik muallifning maqsadlari butunlay boshqacha: u o'z fikricha, hozirgi tartibga, aniqrog'i, tartibsizlikka qarshi isyon ko'rsatishga harakat qiladigan jamiyatning mukammal modelini yaratmoqda. Utopiya so'zini birinchi marta ingliz ruhoniysi Samuel Perchesning "Pilgrimage" kitobida janr mafkurasiga mos (ya'ni "mukammal jamiyat modeli" sifatidagi) ma'noda uchratamiz.

Tomas Mor Utopiyasining poytaxti - Amaurot (yunoncha amaurotos = yo'qolib ketish). Utopiyaning asosiy daryosi Anyder (anhydrous = suvsiz) deb ataladi. Mamlakat hukmdori Adem (a+demo = millatsiz). Hikoya Amerigo Vespuchchining ekspeditsiya guruhi a'zolaridan biri, ekspeditsiya guruhining sayohatlaridan birida boshqalar bilan birga Utopiya orolida bo'lgan va uning turmush tarzini tasvirlab bergan Rafael Xitloday (Hythloday) tomonidan hikoya qilinadi. Utopiyada hammaning huquqlari tengdir. Uning aholisi xo'jalik va hunarmandchilik bilan shug'ullanadi. Ular kun bo'yi ham, majburan ham emas, dam olishga vaqt qoldirish uchun kuniga 6 soat ishlaydilar. Ular tinch va boshqa dinlarga nisbatan neytral munosabatda bo'lishadi. Ochko'zlikni yengish uchun utopiklar pulni bekor qiladilar va mulkni umumiy qiladilar, bu esa ixtiloflardan qochish imkonini beradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, utopiya fantastikadan tashqari siyosat va falsafada ham o'z ifodasini topdi. Agar biz ushbu uchta utopiyaning xronologik jihatdan tasniflashga harakat qilsak, oxirgi ikkitasi erta kelib chiqqanligini va bu ikkalasining badiiy adabiyotda aks etishi fantastik utopiya deb ataladi.

Utopik janr juda ko'p qiziqarli xususiyatlarga ega, ular ham syujetda, ham xarakter tizimida namoyon bo'ladi. Jumladan, bunday asarlarida muallif vaqt to'xtab qolganday bo'lgan jamiyatni ko'rsatadi. Harakatlar dinamikasi yo'q, ichki ziddiyat yo'q, hamma bir ovozdan, hamjihatlik bor, qonunlar jamiyat tomonidan belgilangan tartibda saqlanadi, xarakterlarda ichki rivojlanish yo'q, ularning barchasi oldindan ma'lum bir rejaga muvofiq yashaydi va natijada hikoya qahramonlarining o'ziga xosligi va individualligi ifodalaydi. Utopik yozuvchilar o'z jamiyatlarini yuksak va g'ayritabiiy g'oyalarga asoslashga harakat qiladilar. Shu bilan birga, har qanday utopik asar tashqi dunyo bilan hech qachon aloqada bo'lolmaydigan tarzda yaratilgan. Bu, ehtimol, xayoliy hiyla bo'lib, u bir tomondan muallifga tashqi utopik hodisalardan chetga chiqmasdan o'zining ideal jamiyat modelini berishga imkon

beradi, ikkinchi tomondan, mualliflar shunchaki fikr va tasavvurning natijasi ekanligini tushunishgan bo'lishi mumkin. Bunday jamiyatlar real hayot bilan birinchi to'qnashuvda o'z idealligini yo'qotadi va tashqi dunyo bilan aloqadan buziladi. Qarama-qarshi janr tarafdorlari - antiutopistlar bu asarlarni jozibali, shu bilan birga zerikarli va sun'iy deb bilishlari bejiz emas. Antiutopistlar, utopistlar o'zlarining ideal jamiyat modelini boshlang'ich nuqta va ijtimoiy rejim aksiomasi sifatida ishlatgan bo'lsalar-da, ular baxtga erisha olmadilar, chunki sun'iy yo'llar bilan baxtga erishish mumkin emas deb o'ylashdi.

Utopiya dastlab ritorik va ilmiy risola sifatida rivojlangan (masalan, Platon "Respublika", G. Uinstanli "Ozodlik qonuni", F. Bekon "Yangi Atlantida"), lekin 18-asrdan boshlab u ko'proq fantastika janri hisoblanib kelinmoqda va bu ko'plab romanlarda tez-tez o'z ifodasini topadi (D. Defo "Robinzon Kruzo", J. Svift "Gulliverning sayohatlari").

Yuqorida aytib o'tilganidek, utopik adabiyotda haqiqatda mavjud bo'lmagan va geografik xaritalarda uchramaydigan mukammal mamlakat ko'rsatilgan (hayoliy qahramonlar bu mamlakatlarni ko'pincha sayohatlar yoki voqealarning kutilmagan rivojlanishi natijasida topadilar). Bu xususiyat romantizmga xos bo'lsa-da, boshqa tomondan aytish mumkinki, mualliflar o'zlarining ideal jamiyat modelini kelajakda hayotga tatbiq etishni orzu qilganlar. Garchi 20-asrda yangi adabiy oqim futurizm rivojlangan bo'lsa-da, bu ikki janr yonma-yon bordi: biri mutlaq futurizm sifatida, ikkinchisi esa kelajak haqidagi konstruktiv mulohazalari bilan.

19-asrda ijtimoiy utopiya yangi shiddat bilan rivojlandi va bir qator yozuvchilar "eng yaxshi, yorqin mamlakat" haqidagi o'zlarining xayoliy tasavvurlarini qog'ozga tushirishga majbur bo'lishadi (G. G. Bayron "Orol", V. Gyugo "Les Misérables", J. Verne "Sirli orol"). Ijtimoiy utopiyaning klassik utopiyadan farqi unda ideal jamiyatning to'liq yo'qligidadir. Unda utopik asarlarda targ'ib qilinadigan va shunday ta'kidlangan tenglik, sevgi, birodarlik yo'q. Shunga qaramay, insonning o'zini baxtli va xavfsiz his qilishiga imkon beradigan jamiyat nihoyat quriladi, degan umid bor. Mualliflar bunday g'oyalarni ko'pincha kichikroq modellar orqali va ko'pincha oilaviy model orqali ifodalaganlar. Adabiy-fantastik utopiya turli diniy va etnik tushunchalar va g'oyalar keng qo'llaniladigan "barakali mamlakatlar" haqidagi oltin asr afsonalari va hikoyalari bilan chambarchas bog'liq.

Utopiyaning tez yuksalishidan so'ng, xuddi shunday keskin tanazzul davri keldi: yozuvchilar ideal jamiyatlar izlashni to'xtatdilar va utopik adabiyot o'z o'rnini yanada realistlik asarlarga berdi.

Antiutopistlar utopik yozuvchilarga qarshi chiqishdi: birinchisi rejada ko'rsatilganidek ideal bo'lishi kerak bo'lgan jamiyatni tasvirlashga harakat qildi, ammo uning ko'plab kamchiliklari va zaif tomonlari bor. Ammo utopiya butunlay yo'qolmadi: u fantastik fantastika, xususan, ilmiy fantastika paydo bo'ldi. Shu o'rinda antiutopistlar ham o'z asarlarida ilmiy-fantastik janrni keng qo'llay boshlaganliklarini aytib o'tish joiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sherzod, L., & Abdulkhay, K. (2023). EXAMPLES FOR LEXICAL GAPS IN ENGLISH. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(3), 160-163.
2. Mansurjonova, Gulbahor Muhammadsobir Qizi (2023). XURSHID DO'STMUHAMMADNING "BOZOR" ROMANIDA ANTIUTOPIK G'OYALAR TASVIRI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3 (4), 272-275.
3. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F>
4. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%83%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F>
5. http://uchebnikionline.com/literatura/istoriya_zarubizhnoyi_literaturi_xx_stolittya_-_davidenko_gy/roman-antiutopiya_stolittya.htm
6. <http://library.narfu.ru/rus/TRResources/VirtualExhibitions/Pages/utopiay.aspx>
7. http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/UTOPIYA_V_LITERATURE.html?page=0,2
8. <http://xn--h1afoehc.xn--plai/tvorchestvo-uchashchikhsya/57-osobennosti-zhanra-antiutopii-v-literature>
9. Alimardon, T., Sherzod, L., & Gulbaxor, M. (2022, December). ON FACTORS INFLUENCING THE RIGHT APPROACH TO GRAMMAR INSTRUCTION. In " *ONLINE-CONFERENCES*" PLATFORM (pp. 137-140).